

ETHNO-CULTURAL, INSTITUTIONAL AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MODERN UZBEK DIASPORA

Asrorjon Tilavoldiev

doctoral student

National University of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

E-mail: Oktagon1244@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: integration, identification, discrimination, marginalization, assimilation, adaptation, isolation, inclusion.

Received: 27.11.24

Accepted: 29.11.24

Published: 01.12.24

Abstract: This topic explores the modern Uzbek diaspora's cultural identity, institutional support, and psychological adaptation in host countries. It highlights how Uzbeks preserve traditions, language, and religion while facing generational shifts and assimilation pressures. Institutionally, it examines Uzbekistan's engagement with its diaspora, such as the El-Yurt Umidi Foundation, and the role of informal networks in addressing gaps in host-country support systems. Social-psychologically, it addresses mental health challenges, acculturation, and resilience through community networks. The study provides valuable insights into identity preservation, transnationalism, and the socio-cultural dynamics of migration.

ZAMONAVIY O'ZBEK DIASPORASINING ETNIK-MADANIY, INSTITUTSIONAL VA IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Asrorjon Tilavoldiyev

tayanch doktorant

O'zbekiston Milliy universiteti

Toshkent, O'zbekiston

E-mail: Oktagon1244@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: integratsiya, identifikatsiya, marginalizatsiya, assimilyatsiya, izolyatsiya, diskriminatsiya, adaptatsiya,

Annotatsiya: Ushbu mavzu zamonaviy o'zbek diasporasining madaniy o'ziga xosligi, institutsional yordami va qabul qiluvchi mamlakatlardagi psixologik moslashuvini o'rganadi. Unda o'zbeklar avlodlar

almashinuvi va assimilyatsiya tazyiqlariga duch kelganda urf-odatlarini, tili va dinini qanday saqlab qolganligi ko'rsatilgan. Institutsional jihatdan u O'zbekistonning "El-yurt umidi" jamg'armasi kabi diasporalari bilan hamkorligini va qabul qiluvchi davlatni qo'llab-quvvatlash tizimlaridagi kamchiliklarni bartaraf etishda norasmiy tarmoqlarning rolini o'rganadi. Ijtimoiy-psixologik jihatdan u jamoa tarmoqlari orqali ruhiy salomatlik, madaniyat va chidamlilik muammolarini hal qiladi. Tadqiqot o'zlikni saqlab qolish, transmilliylik va migratsiyaning ijtimoiy-madaniy dinamikasi haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi.

ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ, ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ ДИАСПОРЫ

Асрорджон Тилаволдиев

Докторант (PhD)

Национального университета Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

E-mail: Oktagon1244@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: интеграция, идентификация, дискриминация, маргинализация, ассимиляция, адаптация, изоляция, инклюзия.

Аннотация: В этой теме исследуется культурная идентичность современной узбекской диаспоры, институциональная поддержка и психологическая адаптация в принимающих странах. В ней подчеркивается, как узбеки сохраняют традиции, язык и религию, сталкиваясь со сменой поколений и давлением ассимиляции. В институциональном плане она изучает взаимодействие Узбекистана с диаспорой, например, Фонд Эл-Юрт Умиди, и роль неформальных сетей в устранении пробелов в системах поддержки принимающей страны. В социально-психологическом плане она рассматривает проблемы психического здоровья, аккультурации и устойчивости через общественные сети. Исследование дает ценную информацию о сохранении идентичности, транснационализме и социально-культурной динамике миграции.

KIRISH

O'zbek diasporasining zamonaviy xususiyatlarini tushunish uchun uning etnik-madaniy, institutsional va ijtimoiy-psixologik tomonlarini o'rganish muhimdir. Etnik-madaniy jihatdan diaspora o'z milliy an'analari, tili va madaniyatini saqlashga intiladi, bu esa o'zaro aloqalarni mustahkamlaydi va madaniy kimlikni saqlashga yordam beradi.

Institutsional nuqtai nazardan, diaspora tashkilotlari va ta'lim muassasalari madaniy tadbirlarni uyushtirish va yangi avlodga til va madaniyatni o'rgatish bilan shug'ullanadi. Ijtimoiy-psixologik jihatdan esa, diaspora a'zolari ikki madaniyat orasida bo'lib, identifikatsiya va integratsiyaga ta'sir qiladi. Nostalgik tuyg'ular va qo'llab-quvvatlash tarmoqlari diaspora ichidagi yordam va birdamlikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, zamonaviy o'zbek diasporasi o'z madaniy merosini saqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Adabiyotlar tahlili o'zbek muhojirlarini qo'llab-quvvatlashda norasmiy diaspora tarmoqlarining ajralmas ro'lini birgalikda ta'kidlaydi. Garchi bu tarmoqlar muhim manbalar bilan ta'minlab, tegishlilik tuyg'usini uyg'otsa-da, ular mustahkam institutsional yordam o'rnini bosa olmaydi.

Ushbu maqola diasporolgiya sohasi bo'yicha izlanish olib borgan o'zbekistonlik olimlardan R. Murtazayeva, Sh.A. Hayitov, N.S. Sobirov, A.S. Legay, E. Karimov, R. Nazarov va chet ellik olimlardan E. Demintseva, Y.J. Kim, S.J. Park, N. Kosmarskaya, H.K. Lee kabilarning ilmiy faoliyatiga e'tibor qaratilgan holda tayyorlandi.

Tahlil va natijalar. O'rta Osiyo mintaqasi o'zining geosiyosiy joylashuvi tufayli azaldan ommaviy migratsiya maydoni bo'lib kelgan, buning o'ziga xosligi shundan iboratki, bu yerga o'zga millat vakillari ko'chib kelgan-u, ammo ko'chib ketish deyarli kuzatilmagan. Hozirgi sharoitda amaldagi huquqiy me'yorlar doirasida yaqin va uzoq xorijga to'g'ridan-to'g'ri chiqish imkoniyati mavjudligi o'zbekistonliklar uchun yangi hodisa bo'ldi. SSSRning parchalanishi, mustaqil davlatlar tuzilishi, olamdagi siyosiy o'zgarishlar ommaviy migratsiyada O'zbekistonning ham ishtirok etishi uchun sharoit yaratdi[Murtazayeva, 263].

Xalqaro munosabatlarni rivojlantirish, xalqlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish obyektiv zarurat bo'lib borar ekan, bu kelajakda o'zbek vatandoshlar bilan qavm-qardoshlik aloqalariga oid masalalarni ham tezkorlik bilan hal etishni taqozo qiladi.

Jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlar umuminsoniy qadriyatlarni ustun qilib qo'ydi, turli mamlakatlarni bir-biriga yaqinlashtirish istiqbollarini ochdi va hukumatlar, xalqlar o'rtasidagi o'zaro ishonchsizlik, hadiksirab qarash kabi holatlardan qutulib borishga yordam bermoqda. Milliy urf-odatlarini, his-tuyg'ular hamda ona tilini saqlab qolish, ularni taraqqiy qildirish, iqtisodiy va madaniy mustaqillik kabi masalalarni kun tartibidagi muhim vazifalar qilib qo'yishga sabab bo'ldi.

Zamonaviy o'zbek diasporasining etnik-madaniy, institutsional va ijtimoiy-psixologik xususiyatlari mavjud bo'lib ularga birma-bir to'xtalib o'tiladi.

Etnik-madaniy xususiyatlari. O'zbek diasporasi turli mamlakatlarda yashaydigan o'zbek etnosining tarkibiy qismi hisoblanadi. O'zbek diasporasi o'zining milliy-madaniy, til, din, tarix, san'at va boshqa jihatlaridan farqli bo'lgan xalqlar bilan hamkorlik qilishda muhim rol o'ynaydi. O'zbek diasporasi o'zining milliy-madaniy identifikatsiyasini saqlab qolish uchun turli tadbirlar va loyihalar amalga oshiradi, masalan, milliy bayramlar, madaniy meros, til kurslari va boshqalar.

O'zbek diasporasi o'zining madaniy ildizlari bilan mustahkam aloqada bo'lib, tili, dini va an'anaviy urf-odatlarini o'ziga xoslikning muhim ustunlari bo'lib xizmat qiladi. Xorijdagi o'zbek jamoalari, ayniqsa, oilaviy muhit va jamoat tashkilotlarida o'zbek tilini saqlab qolishga ustuvor ahamiyat beradi. Biroq, ko'pincha mezbon davlatning tili va madaniyatini o'zlashtirgan yosh avlodlar bilan bog'liq qiyinchiliklar yuzaga keladi, bu esa tilshunoslik amaliyotining asta-sekin o'zgarishiga olib keladi [Karimov, 45-60]. Bu hodisa Amerika Qo'shma Shtatlari va Janubiy Koreya kabi yirik diaspora markazlarida ham, global miqyosda kichikroq jamoalarda ham kuzatilgan.

Shuningdek, Madaniyatni asrab-avaylashda "Navro'z" (forscha yangi yil) va "beshik to'yi" (an'anaviy beshik to'y) kabi milliy bayramlar muhim rol o'ynaydi. Bu tadbirlar nafaqat o'zbek muhojirlarini birlashtiribgina qolmay, balki madaniy qadriyatlarni kelajak avlodga o'tkazish uchun vosita bo'lib ham xizmat qiladi [Demintseva, 864-883]. Qolaversa, islom, asosan, sunniylik, o'zbek o'ziga xosligi bilan chambarchas bog'langan bo'lib, ma'naviy yo'l-yo'riq ko'rsatib, begona muhitda hamjamiyat hissini uyg'otadi. Masjidlar ko'pincha o'zbek muhojirlari uchun madaniy markazga aylanadi, ayniqsa Markaziy Osiyo jamoalarini rasmiy qo'llab-quvvatlash tizimi cheklangan mamlakatlarda [Kim & Park, 245-267].

Ushbu sa'y-harakatlarga qaramay, o'zbek diasporasi ko'pincha madaniy asrab-avaylash va mezbon mamlakatning turmush tarziga moslashish muammosi bilan kurashadi. Jumladan, Janubiy Koreyada yosh o'zbeklar o'z merosini saqlab qolgan holda assimilyatsiya qilishga intilib, o'ziga xoslik to'qnashuviga duch keladi [Li, 145-161].

Institutsional xususiyatlari: o'zbek diasporasi o'zining ijtimoiy-siyosiy faoliyatini amalga oshirish uchun turli tashkilotlar va jamoatlarni tashkil etadi. Bu tashkilotlar va jamoatlar o'zbek diasporasining huquqiy, iqtisodiy, ma'naviy va ijtimoiy manfaatlarini himoya qilishda, shuningdek, o'zbekistonliklar bilan aloqalarni rivojlantirishda faol ishtirok etadi. O'zbek diasporasining institutsional tuzilishi mamlakatning siyosiy rejimi, demografiyasi, migratsiya siyosati va boshqa omillarga bog'liq bo'ladi.

O'zbekiston va mezbon mamlakatlarning institutsional tuzilmalari o'zbek diasporasi tajribasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Jamoa tashkilotlari ko'pincha asosiy yordam

manbai bo‘lib, til ta‘limi, huquqiy yordam va madaniy tadbirlar kabi xizmatlarni taklif qilishadi. Janubiy Koreya va Rossiyadagi o‘zbek madaniyat markazlari kabi bu tashkilotlar ijtimoiy hamjihatlikni qo‘llab-quvvatlaydi va madaniy almashinuv platformasini yaratadi [Kosmarskaya, 267–288].

O‘zbekiston hukumati ham o‘z diasporalari bilan aloqalarni kuchaytirish borasidagi doimo sa‘y-harakatlarni kuchaytirib boradi. “El-yurt umidi” jamg‘armasi kabi tashabbuslar ta‘lim va kasbiy imkoniyatlarni taklif qilish orqali xorijdagi o‘zbek fuqarolari bilan aloqalarni davom ettirishga qaratilgan [O‘zbekiston Tashqi ishlar vazirligi, 2023-yil]. Diplomatik missiyalar tez-tez madaniy tadbirlar tashkil etib, muhojirlarga yordam ko‘rsatib, diasporaning O‘zbekiston va jahon hamjamiyatini bog‘lovchi ko‘prik sifatidagi ahamiyatini ta‘kidlaydi.

Biroq, institutsional muammolar saqlanib qolmoqda. Ko‘pgina o‘zbekistonliklar, xususan, Rossiyadagi mehnat muhojirlari cheklangan huquqiy himoyaga duch kelishadi va norasmiy bandlik sektorlarida ekspluatatsiyaga moyil bo‘ladi.

Ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: o‘zbek diasporasi o‘zining ijtimoiy-psixologik xarakteristikalarini shakllantirishda turli omillar ta‘sir ko‘rsatadi. Bu omillar orasida ko‘chib kelganlik sabablari, integratsiya darajasi, milliy ong va guruh identifikatsiyasi, diskriminatsiya va marginalizatsiya((lotincha marginalis - chekkada joylashgan) sotsiologik hodisa, shaxsning har qanday ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi oraliq, “chegara” pozitsiyasini bildiruvchi tushuncha bo‘lib, uning psixikasida ma‘lum iz qoldiradi. Bu konseptsiya 1920-yillarda Amerika sotsiologiyasida muhojirlarning yangi ijtimoiy sharoitlarga moslasha olmasligi holatini ko‘rsatish uchun paydo bo‘lgan. Biror bir shaxsni, guruh yoki millatni chetga chiqarib qo‘yish, yakkalab qo‘yish, ajratib qo‘yish(psixologiyada)) hissi, ijtimoiy aloqalar va boshqalar sanaladi.

O‘zbek diasporasi o‘zining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o‘zgartirish yoki saqlab qolish uchun turli strategiyalardan foydalanadi, masalan, assimilyatsiya((sotsiologiya va etnografiyada) (lotincha assimilatio – o‘zlashtirish) jamiyatning bir qismining (yoki butun bir etnik guruhning) o‘ziga xos belgilarini yo‘qotishi va ularning boshqa qismidan (boshqa etnik guruhdan) o‘zlashtirilganlari bilan almashtirilishidir. Umuman olganda, bu ilgari til, din yoki madaniyat nuqtai nazaridan boshqa jamoani ifodalagan ma‘lum bir ijtimoiy guruhning o‘ziga xosligidagi etnomadaniy o‘zgarishdir.), adaptatsiya(biror bir holat yoki sharoitga moslashish, ko‘nikish jarayoni), izolyatsiya(o‘z-o‘zini yakkalash, himoyalash).

Xorijda istiqomat qiluvchi o‘zbek vatandoshlar va ularning farzandlari o‘z ona tillari, urf-odatlarini, madaniyatlarini yo‘qotib qo‘ymasligi hamda mahalliy xalqlarga qo‘shilib ketish kabi holatlar mavjudligini hisobga olib, ularga madaniy-ma‘rifiy jihatdan yordam uyushtirish choralarini ko‘rish kerak. Bu o‘rinda, albatta, o‘zbek vatandoshlar ko‘pchilikni tashkil qilgan mamlakat hukumatlari bilan tuzilgan madaniyat sohasidagi shartnomalarning bajarilishi, ularga

yuboriladigan darslik, badiiy adabiyotlarni, gazeta va jurnallarni o‘zbek milliy madaniyatiga oid boshqa buyum va vositalarni muntazam o‘z vaqtida yetkazib berish zarur [Hayitov, Sobirov, Legay, 103-104].

Xulosalar. Zamonaviy o‘zbek diasporasi madaniyatni saqlash va moslashishning o‘zaro nozik ta’siri bilan ajralib turadi. Etnik-madaniy amaliyotlar, institutsional yordam va ijtimoiy-psixologik barqarorlik birgalikda diaspora tajribasini shakllantiradi. Biroq, avlodlar almashinuvi, diskriminatsiya va cheklangan institutsional himoya kabi muammolar ham O‘zbekiston, ham mezbon mamlakatlar tomonidan ushbu jamoalarni qo‘llab-quvvatlash uchun barqaror sa’y-harakatlar zarurligini ta’kidlaydi.

O‘zbek diasporasi jonli va rivojlanayotgan jamiyatni ifodalaydi, uning tajribasi migratsiya, o‘ziga xoslik va integratsiya kabi kengroq mavzularni aks ettiradi. Ularning etnik-madaniy, institutsional va ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini tushunish ularning tarixiy sharoitlarini, migratsiya shakllarini va qabul qiluvchi mamlakat dinamikasini hisobga olgan holda yaxlit yondashuvni talab qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu dinamik diaspora haqidagi tushunchani chuqurlashtirish uchun keng miqyosdagi tadqiqotlar va qiyosiy tahlillarga e’tibor qaratishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Demintseva E. (2017). “Identity and the Everyday Practices of Uzbek Migrants in Russia.” *Cultural Studies*, 31(6), 864–883.
2. Hayitov Sh.A., Sobirov N.S., Legay A.S. “Xorijdagi o‘zbeklar” monografiya. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi, “Fan” nashriyoti. Toshkent. 1992. 103 bet.
3. Karimov E. (2018). “Cultural Preservation in Uzbek Diasporic Communities.” *Central Asian Journal of Cultural Studies*, 12(3), 45–60.
4. Kim Y.J., & Park S.J. (2020). “Integration of Central Asian Migrants in South Korea: Religious and Cultural Adaptations.” *Asian Journal of Comparative Politics*, 5(3), 245–267.
5. Kosmarskaya N. (2011). “Post-Soviet Diasporas and Their Homelands in Comparative Perspective.” *Central Asian Survey*, 30(3–4), 267–288.
6. Lee H.K. (2015). “Cultural Challenges Faced by Uzbek Migrants in South Korea.” *Asian Journal of Migration Studies*, 4(2), 145–161.
7. Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan. (2023). *Engaging with the Uzbek Diaspora: Strategic Policies and Programs*.
8. Murtazayeva R. “O‘zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik” darslik. Toshkent “Go To Print”. 2020. 263 bet.
9. Nazarov R. (2020). “Mental Health Challenges of Central Asian Migrants.” *Journal of Migration and Health*, 8(2), 55–73.